

mulighederne for at bevæge sig fra en ligevægtsvækst frem til en anden indeholder mere egentlig adfærdsbeskrivelse end de tidligere kapitler og virker derfor mindre mekanisk.

Det er bemærkelsesværdigt, at Hicks kun sporadisk berører spørgsmålet om virkningerne af tekniske ændringer på ligevægtsvæksten. Årsagen hertil er, at han mener, at ligevægtsvækstmetoden ikke kan anvendes til belysning af denne problemstilling, idet tekniske fremskridt generelt set må antages at ændre den optimale størrelse og sammensætning af kapitalapparatet, hvorved beholdningsligevægten bryder sammen.

I III. del gennemgås væsentlige aspekter af den dynamiske velfærdsteori, som beskæftiger sig med spørgsmålet om den optimale allokering af samfundets ressourcer over tiden. Med en given størrelse og sammensætning af realkapitalen i udgangssituationen og med en given teknisk viden kan man tænke sig forskellige udviklingsforløb for den samfundsmæssige produktions størrelse og sammensætning over tiden. Det velfærdsmæssige optimeringsproblem består da i at udvælge netop det udviklingsforløb, som bedst opfylder en given målsætning. Denne kan specificeres på forskellige måder; Hicks behandler to hovedtyper af optimeringsproblemer: 1. Målsætningen er den størst mulige realkapitalmængde af en given sammensætning på et bestemt fremtidigt tidspunkt. 2. Målsætningen er en maksimering af det totale forbrug og dets fordeling over en vis planlægningshorisont.

Den dynamiske velfærdsteori hører til den vanskeligst tilgængelige del af nyere teori. Hicks har gjort en indsats for at gøre den tilgængelig for interesserede, som ikke behersker det formelle apparat, der er anvendt i den oprindelige udformning af teorien. Hans indsats består først og fremmest i en verbal fortolkning af den række af formelle egenskaber, som må knyttes til den produktionstekniske struktur og til forbrugernes efterspørgselsstruktur for at løse optimeringsproblemet. Selve fortolkningsforsøgene er imidlertid ikke i stand til

at fjerne den væsentlige forståelsesmæssige vanskelighed, som følger af hele problemstillingens yderst abstrakte karakter.

*Ellen Andersen**

* Lektor ved Københavns Universitet, cand. polit.

O. E. C. D.: Wages and Labour Mobility. Paris 1965. 258 sider, pris 63,— kr.

En internationalt sammensat ekspertgruppe fik i 1962 af O.E.C.D.'s Economic Policy Committee til opgave at undersøge, i hvilket omfang ændringer i lønstrukturen bevirker forskydninger i arbejdskraftens fordeling.

Data er fortrinsvis indsamlet fra ti OECD-lande: Belgien, Canada, England, Frankrig, Holland, Italien, Norge, Sverige, Vesttyskland samt USA. De fleste landes ringe funktionærstatistik medførte, at ekspertgruppen hovedsagelig måtte analysere, hvordan den manuelle arbejdskrafts bevægelighed lod sig påvirke af lønændringer. Alle data er makro størrelser; den enkelte virksomheds forhold er ikke undersøgt. De undersøgte tidsrum, der varierer en del fra land til land, er maksimalt på femten år, men fortrinsvis udvalgt i perioden efter den anden verdenskrig, d.v.s. i situationer med en relativ høj beskæftigelsesgrad. Rapporten bygger delvis på tidligere undersøgelser, men er dog i stort omfang baseret på en ny omfattende dataindsamling.

Det er undersøgelsens mest betydningsfulde resultat, at større ændringer i de relative lønninger ikke synes at være nødvendige for at skabe væsentlige forskydninger i beskæftigelsesstrukturen. Andre mobilitetsfremmende faktorer vil i almindelighed kunne sikre den ønskede ændring i arbejdskraftallokationen.

I enkelte tilfælde antages en lønstigning dog at være nødvendig for at skabe den tilsluttede beskæftigelsesforskydning; det gælder således, hvor arbejdskraften ønskes flyttet til fjerntliggende eller øde egne. Endvidere viser undersøgelsen, at de er

mulighederne for at bevæge sig fra en ligevægtsvækst frem til en anden indeholder mere egentlig adfærdsbeskrivelse end de tidligere kapitler og virker derfor mindre mekanisk.

Det er bemærkelsesværdigt, at Hicks kun sporadisk berører spørgsmålet om virkningerne af tekniske ændringer på ligevægtsvæksten. Årsagen hertil er, at han mener, at ligevægtsvækstmetoden ikke kan anvendes til belysning af denne problemstilling, idet tekniske fremskridt generelt set må antages at ændre den optimale størrelse og sammensætning af kapitalapparatet, hvorved beholdningsligevægten bryder sammen.

I III. del gennemgås væsentlige aspekter af den dynamiske velfærdsteori, som beskæftiger sig med spørgsmålet om den optimale allokering af samfundets ressourcer over tiden. Med en given størrelse og sammensætning af realkapitalen i udgangssituationen og med en given teknisk viden kan man tænke sig forskellige udviklingsforløb for den samfundsmæssige produktions størrelse og sammensætning over tiden. Det velfærdsmæssige optimeringsproblem består da i at udvælge netop det udviklingsforløb, som bedst opfylder en given målsætning. Denne kan specificeres på forskellige måder; Hicks behandler to hovedtyper af optimeringsproblemer: 1. Målsætningen er den størst mulige realkapitalmængde af en given sammensætning på et bestemt fremtidigt tidspunkt. 2. Målsætningen er en maksimering af det totale forbrug og dets fordeling over en vis planlægningshorisont.

Den dynamiske velfærdsteori hører til den vanskeligst tilgængelige del af nyere teori. Hicks har gjort en indsats for at gøre den tilgængelig for interesserede, som ikke behersker det formelle apparat, der er anvendt i den oprindelige udformning af teorien. Hans indsats består først og fremmest i en verbal fortolkning af den række af formelle egenskaber, som må knyttes til den produktionstekniske struktur og til forbrugernes efterspørgselsstruktur for at løse optimeringsproblemet. Selve fortolkningsforsøgene er imidlertid ikke i stand til

at fjerne den væsentlige forståelsesmæssige vanskelighed, som følger af hele problemstillingens yderst abstrakte karakter.

*Ellen Andersen**

* Lektor ved Københavns Universitet, cand. polit.

O. E. C. D.: Wages and Labour Mobility. Paris 1965. 258 sider, pris 63,— kr.

En internationalt sammensat ekspertgruppe fik i 1962 af O.E.C.D.'s Economic Policy Committee til opgave at undersøge, i hvilket omfang ændringer i lønstrukturen bevirker forskydninger i arbejdskraftens fordeling.

Data er fortrinsvis indsamlet fra ti OECD-lande: Belgien, Canada, England, Frankrig, Holland, Italien, Norge, Sverige, Vesttyskland samt USA. De fleste landes ringe funktionærstatistik medførte, at ekspertgruppen hovedsagelig måtte analysere, hvordan den manuelle arbejdskrafts bevægelighed lod sig påvirke af lønændringer. Alle data er makro størrelser; den enkelte virksomheds forhold er ikke undersøgt. De undersøgte tidsrum, der varierer en del fra land til land, er maksimalt på femten år, men fortrinsvis udvalgt i perioden efter den anden verdenskrig, d.v.s. i situationer med en relativ høj beskæftigelsesgrad. Rapporten bygger delvis på tidligere undersøgelser, men er dog i stort omfang baseret på en ny omfattende dataindsamling.

Det er undersøgelsens mest betydningsfulde resultat, at større ændringer i de relative lønninger ikke synes at være nødvendige for at skabe væsentlige forskydninger i beskæftigelsesstrukturen. Andre mobilitetsfremmende faktorer vil i almindelighed kunne sikre den ønskede ændring i arbejdskraftallokationen.

I enkelte tilfælde antages en lønstigning dog at være nødvendig for at skabe den tilsluttede beskæftigelsesforskydning; det gælder således, hvor arbejdskraften ønskes flyttet til fjerntliggende eller øde egne. Endvidere viser undersøgelsen, at de er

hvervs- og industrigrene, der blandt arbejdere er kendt for dårlig aflønning, har en relativ hurtig omsætning af arbejdskraft. Hvis sådanne industri- og erhvervs-grene ønsker en udvidelse af arbejdsstyrken, eller blot en reduktion i »labour turnover«, er lønstigninger nødvendige. Det samme gælder for visse specifikke kategorier af arbejdskraft. Omend disse kan gøre sig gældende som social gruppe, falder de ofte uden for de almindelige kollektive overenskomster, og lønningerne vil derfor »halte« betydeligt bagefter øvrige samfundsgrupper. Erfaringerne viser, at hvis lønafstanden til de andre grupper når en vis størrelse, kan arbejdsstyrken i de økonomisk dårligt stillede grupper falde væsentligt. Forsørgs- og plejepersonale er internationale (og danske) eksempler herpå.

Rapporten anfører, at de observerede ændringer i arbejdskraftens allokering ofte er et resultat af andre mekanismer end lønnen. Store ændringer i beskæftigelsesstrukturen er en integrerende del af den nyere tids økonomiske udvikling. De største og mest kendte ændringer er vandringen af arbejdskraft fra land til by, den betydelige tilstrømning til serviceerhvervene og funktionærernes hastige vækst.

Den overvejende del af arbejdsstyrken er dog stabil. For USA og Vesttysklands vedkommende beregnes i rapporten, at mellem 10 og 15 pct. af arbejdsstyrken skiftede job i det undersøgte år (henholdsvis 1955 og 1961), og at ca. $\frac{1}{3}$ af de personer, der skiftede job i det pågældende år, skiftede flere gange og derved tegnede sig for mere end halvdelen af det samlede antal jobskift.

Undersøgelsen analyserer en række af de faktorer, der – bortset fra lønnen – påregnes at være medbestemmende for mængden af jobskift. Det gælder for det første *alderen*; for såvel mænd som kvinder er der en relativt ringe bevægelighed op til 18-års alderen, men et betydeligt antal pladsskift i begyndelsen af tyverne, hvorefter mobiliteten bliver stadig mindre. Den næste faktor er *ancienniteten*; jo større anciennitet desto ringere bevægelighed, det samme gæl-

der for *dygtighed og kvalifikationer*. Den næste faktor er *virksomhedens størrelse*; jo større virksomhed desto mindre er omsætningen af arbejdskraft. (Resultatet har dog ikke større værdi, så længe der ikke samtidig foretages en opgørelse af forflytninger og omplacering af arbejdskraft inden for store og små virksomheder). Desuden eksistensen af *pensionsordninger*; virksomhedernes pensionsordninger bevirker en reduceret mobilitet. Hvad de beskæftigedes *køn* angår, så bekræfter undersøgelsens resultater ikke den almindelige antagelse, at kvinder skifter hyppigere beskæftigelse end mænd, snarere tværtimod. De foreliggende data er dog langt fra entydige, og konklusionerne varierer en del fra land til land og efter erhvervsmæssig opdeling.

Ekspertgruppen gør selvfølgelig opmærksom på, at ovennævnte listning langt fra er udtømmende. (En mere udførlig redegørelse for de mobilitetsfremmende og -hæmmende faktorer findes blandt andet i arbejdsmarkedskommissionens rapport om bevægeligheden på arbejdsmarkedet, København 1951). Men det er bemærkelsesværdigt, at det netop er disse seks forhold, der fremhæves. De »klassiske« mobilitetshæmmende faktorer (geografisk afstand, faglig uddannelse, organisationsstruktur, arbejdsanvisninger m.v.) er i undersøgelsen trådt lidt i baggrunden. Årsagen er dog næppe, at de idag spiller en mindre rolle for bevægeligheden end tidligere. Snarere synes det som om, at ekspertgruppen ved at fremhæve alder, anciennitet, virksomhedsstørrelse, pensionsforhold, køn, dygtighed og kvalifikationer har forsøgt at anlægge nye og mere tidssvarende *opdelingskriterier* for arbejdsmarkedet.

Det er fx i høj grad tvivlsomt, om den traditionelle sondring mellem faglært og ufaglært arbejdskraft i dag spiller samme rolle ved besættelse af stillinger som tidligere. Der tilbydes i dag ofte uddannelse, tillæring og pensionsordning i forbindelse med stillingers besættelse, og arbejdsgiverne synes at tillægge lønmodtagerens øjeblikkelige kunnen og villighed til oplæring større betydning end tidligere gennemgæde

uddannelser. De teknologiske fornyelser ændrer til stadighed de krav, der stilles til arbejdskraften, og det er vigtigt hurtigt at tilpasse det institutionelle og uddannelsesmæssige apparat herefter. Men selv om ekspertgruppens undersøgelser har bragt os videre, ved vi stadig kun lidt om, hvordan de tekniske ændringer påvirker arbejdskraftefterspørgslen. En systematisk kortlægning heraf er meget ønskelig, ligesom det ville være af stor værdi at få at vide, hvad der er den enkelte persons (komplekse) motiver til at skifte job.

En vigtig indsigelse mod rapporten er dens ensidige betragtning af lønnen som mål for prisen på arbejdskraft. Hvis man opstiller hypotesen, at arbejdskraften vil søge hen, hvor den trives bedst, må et sådant trivselsmål *udover* lønnen indeholde komponenter som: arbejdslederens og arbejdskollegernes anerkendelse af det udførte arbejde, lokalernes indretning og produktionens organisation, muligheden for at være medbestemmende ved arbejdets tilrettelæggelse, virksomhedens sociale ordninger og eventuelle forfremmelsesmuligheder.

*Iver Hornemann Møller**

* Forskningsassistent i Socialforskningsinstituttet, cand. polit.

Det Statistiske Departement: Fertilitetsforskelle i Danmark. Statistiske undersøgelser, København 1965. 41 sider, pris kr. 4,50.

I serien Statistiske Undersøgelser har Det Statistiske Departement efter at have undersøgt *Spædbørnsdødeligheden i Danmark 1931-60* (1964) og *Nyere tendenser i dødeligheden* (1965) offentliggjort en analyse af fertilitetsforskelle imellem de forskellige landsdele og hovederhvervsgrupper. På grundlag af folketællingsoplysninger og den løbende fødselsstatistik er de geografiske og socioøkonomiske frugtbarhedsforskelle undersøgt for tiden 1880-1960. Undersøgelsen dækker hele den periode, hvor den store frugtbarhedsnedgang fandt sted i Danmark, ligesom de aktuelle forskelle

belyses i det omfang, den officielle statistik gør det muligt.

Analysen bygger for såvidt angår de geografiske fertilitetsforskelle siden 1880 på den samlede ægteskabelige fertilitet udtrykt ved det gennemsnitlige antal fødsler blandt gifte kvinder i forskellige aldersgrupper beregnet på grundlag af de årlige fødselstal og interpolerede folketællingstal. Til belysning af de aktuelle socioøkonomiske fertilitetsforskelle er som indikator benyttet forholdet mellem antal af gifte kvinder i hver 5års aldersgruppe ifølge 1960 folketællingen, hvilket giver et tilnærmet udtryk for den aldersbetingede ægteskabelige fertilitet i året forud for folketællingsdagen. Ændringer i socioøkonomiske forskelle siden 1880 belyses derimod ved at benytte oplysninger om det gennemsnitlige antal børn i ægteskab fra de tre folketællinger 1901, 1940 og 1960, selvom disse resultater ikke umiddelbart kan sammenlignes. – (Førstnævnte tælling vedrører kun ægteskaber, der havde bestået i mindst 25 år, næste kun hjemmeværende børn under 15 år i ægteskaber af 12-15 års varighed og sidstnævnte hjemmeværende børn i en 10% stikprøve blandt ægteskaber, hvor hustruen var 35 år gammel).

Den ægteskabelige fertilitet har som bekendt undergået et jævnt fald fra sidst i forrige århundrede til vore dage kun afbrudt af en midlertidig stigning i 1940'erne. Medens fertilitetsniveauet i 1880-erne svarede til, at gifte kvinder fra 20-årsalderen til afslutningen af deres reproduktive alder fødte gennemsnitlig henved 8 børn, er dette niveau nu faldet til gennemsnitlig godt 3 børnefødsler. Nedgangen har naturligt været størst i de ældste og mindst i de yngste aldersgrupper, idet der har fundet en koncentration sted henimod en tidligere afslutning af familiedannelsen. Fertilitetsnedgangen tog sin begyndelse i hovedstaden og provinshyerne og blev først mærkbar i landkommunerne efter århundredeskiftet.

Nedgangen i fertiliteten begyndte ikke alene senest i landkommunerne, men vedblev også at være mindst her indtil omkring 1930. På dette tidspunkt var fertiliteten i